

STUDII DE ATELIER. CERCETAREA MINORITĂȚILOR NAȚIONALE DIN ROMÂNIA
WORKING PAPERS IN ROMANIAN MINORITY STUDIES
MŰHELYTANULMÁNYOK A ROMÁNIAI KISEBBSÉGEKRŐL

Nr. 38

Andreea Lazăr

**O CARTOGRAFIERE A CONCEPȚIILOR
„POPULARE” DESPRE APARTENENȚA
NAȚIONALĂ ÎN STATELE MEMBRE
ALE UNIUNII EUROPENE**

INSTITUTUL PENTRU
STUDIAREA PROBLEMELOR
MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

Cluj-Napoca, 2011

STUDII DE ATELIER. CERCETAREA MINORITĂȚILOR NAȚIONALE DIN ROMÂNIA
WORKING PAPERS IN ROMANIAN MINORITY STUDIES
MŰHELYTANULMÁNYOK A ROMÁNIAI KISEBBSÉGEKRŐL

■ Nr. 38:

Autor: Andreea Lazăr

Titlu: *O cartografiere a concepțiilor „populare” despre apartenența națională în statele membre ale Uniunii Europene*

■ Coordonator serie: Iulia Hossu, Horváth István

© INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE
Cluj-Napoca, 2011
ISSN 1844 – 5489
www.ispmn.gov.ro

■ Lectori: Horváth István, Kozák Gyula
■ Concepție grafică, copertă: Könczey Elemér
■ Tehnoredactare: Sütő Ferenc – TIPOTEKA LABS
■ Tipar: STUDIUM SERVICII, Cluj-Napoca

Opiniile exprimate în textul de față aparțin autorilor și ele nu reflectă
în mod obligatoriu punctul de vedere al ISPMN și al Guvernului României

■ ANDREEA LAZĂR este doctorand în sociologie și traducătoare. În ultimii ani, a ținut seminarii la secțiile de Antropologie și Sociologie ale Universității „Babeș-Bolyai”. Cercetările ei actuale se concentrează în zona studiilor despre migrație, etnicitate și naționalism.

E-mail: andreea_l_lazar@yahoo.com

■ ANDREEA LAZĂR is a PhD student in Sociology and a translator. She has taught Sociology and Anthropology seminars at “Babeș-Bolyai” University. Her current research interests lie predominantly in the area of migration, ethnicity and nationalism studies.

E-mail: andreea_l_lazar@yahoo.com

Abstract

■ This paper aims to empirically grasp the “lay” models of national belonging in the European Union member states using data from the last wave of the European Values Study (2008). In the attempt to go beyond most conventional studies which incorporate ready-made analytical categories from the field of nationalism studies and which test popular representations against one or another of the dominant (ethnic versus civic) national models, our study proposes a typology of the ways in which the “nations” define themselves through the evaluation of several criteria drawing the boundaries between nationals and non-nationals. We thus produce a map of the social representations of national identities in the European Union and present the main lines of cohesion and division that organize this configuration.

Key words: nationality, social representations, European Union, European Values Study.

Rezumat

■ Lucrarea de față propune o estimare empirică a modelelor „populare” ale cetățeniei și naționalității în țările membre ale Uniunii Europene, pe baza datelor din ancheta European Values Study (ultimul val, 2008). Distanțându-se de studiile care preiau categorii de analiză gata forjate în perimetrul studiilor naționalismului și care testează convergența reprezentărilor populare cu unul sau altul dintre modelele dominante ale naționalității (etic *versus* civic), studiul nostru propune o cartografiere a modurilor în care „națiunile” se autodefinesc pe baza evaluării importanței mai multor criterii de apartenență națională sau de delimitare a cetățenilor de necetățeni. Producem astfel o hartă a reprezentărilor sociale ale identității naționale în Uniunea Europeană și prezentăm principalele linii de coeziune și clivaj ale acestei configurații.

Cuvinte-cheie: naționalitate, reprezentări sociale, Uniunea Europeană, EVS.

Cuprins

Modele ale naționalității în Europa	■	6
Problematica și datele analizate	■	8
Rezultate	■	10
a. Tipologia și harta perceptuală a modelelor „populare” despre naționalitate în statele membre ale Uniunii Europene	■	10
b. Componente ale concepțiilor „populare” despre apartenența națională	■	15
Concluzii	■	17
Bibliografie	■	19
Anexă	■	23

O CARTOGRAFIERE A CONCEPȚIILOR „POPULARE” DESPRE APARTENENȚA NAȚIONALĂ ÎN STATELE MEMBRE ALE UNIUNII EUROPENE

■ În ciuda amplitudinii conjuncturale pe care o iau dezbaterile privitoare la reglementarea și ajustarea politicilor cetățeniei și ale integrării imigranților în Uniunea Europeană (Ellinas, 2010), și mai ales ignorând invocarea politică a legitimității conferite de *vox populi* în diversele momente-cheie ale redefinirii modelelor naționale, cercetătorii care s-au interesat de concepțiile populare despre apartenența națională sunt puțin numeroși (contribuții importante la acest domeniu fiind realizate de Heath & Tilley, 2005; M. Hjerm, 1998; Hochschild & Lang, 2011; Sanchez-Mazas, Van Humskerken, & Casini, 2003). Aceasta se poate explica în general prin două aspecte: constituirea naționalității ca obiect de analiză predilect al științelor politice și al studiilor (mai ales istorice) despre etnicitate și naționalism, pe de o parte, și prin preferința politologilor, ca și a multor istorici, pentru analize la nivel macro și focalizate asupra elitelor (Rogers Brubaker, Feischmidt, Fox, & Grancea, 2006), pe de altă parte.¹

Dacă este evident pentru oricine că elitele fasonează politicile privind cetățenia și integrarea imigranților, la fel de incontestabil este că justificarea necesității unui anumit format de politică recurge la preferințele și așteptările populației (ipostaziate de opinia publică). În plus, după cum menționează Tilly, „indiferent dacă sunt adevărate sau false după standardele cercetării istorice” aranjamentele identitare (negociate colectiv, instituționalizate și internalizate) „joacă un rol indispensabil în (...) coordonarea acțiunii sociale” (Tilly, 2003: 608). Iar din această perspectivă neajunsul metodologic al unei abordări interesate de politicile statale sau de concepțiile elitelor – traduse ulterior în politici de stat – este acela că nu ne permite să sesizăm de fapt cât de „naționale” (sau de împărtășite) sunt politicile naționale privind cetățenia și integrarea imigranților în corpul național. O limitare similară este răspândită și în studiile media, care analizează imagini ale națiunii în diverse segmente ale presei naționale considerate drept un important vehicul al discursurilor identitare (Triandafyllidou, 2002).

Studiul de față reprezintă o contribuție situată la intersecția dintre științe sociale și științe politice, care se focalizează asupra modelelor „populare” ale cetățeniei și naționalității în țările membre ale Uniunii Europene, pornind de la cele mai recente date din ancheta European Values Study (2008, versiunea disponibilă din noiembrie 2010).

1 Richard Sinnott (2006) precizează că eventualele rezerve metodologice (exprimate, de pildă, de către Anthony Smith) față de posibilitatea de a cuprinde complexitatea unui concept precum cel de identitate (națională, subnațională și supranațională) în măsurători valide produse în cercetări de tipul anchetei pe bază de chestionar nu sunt întemeiate. Trebuie de asemenea menționat faptul că, în câmpul mai restrâns al cercetărilor focalizate asupra unei anumite componente a identității, interesul pentru naționalitate este puternic concurat de emfaza sporită asupra identității europene (Duchesne, 2006).

Originalitatea studiului nostru derivă din două delimitări în raport cu literatura existentă: în primul rând, nu testăm doar încadrarea reprezentărilor populare în ceea ce studiile despre naționalism definesc drept modelele dominante ale naționalității (etnic *versus* civic, cultural *versus* politic), ci construim o tipologie a modurilor în care „națiunile” se autodefinesc pe baza evaluării importanței mai multor criterii de apartenență națională. În al doilea rând, nu ne limităm la o anumită țară sau un grup de țări selectate după criterii regionale, ci amplificăm diversitatea cazurilor prin includerea celor 27 de țări membre ale UE, întrucât există importante rațiuni teoretice pentru a presupune că procesul de unificare europeană influențează reprezentările populare ale naționalității (mai ales prin impactul asupra politicilor oficiale privind achiziția cetățeniei și integrarea imigranților). Producem astfel o hartă a reprezentărilor sociale ale identității naționale și prezentăm principalele linii de coeziune și clivaj ale acestei configurații. Demersul nostru se va organiza în trei etape: mai întâi prezentăm succint poziționarea studiului nostru în raport cu abordările prevalente în studierea naționalității, apoi indicăm datele și metodele utilizate, iar în ultima parte descriem rezultatele principale.

Modele ale naționalității în Europa

■ Literatura academică propune mai multe conceptualizări ale identității naționale, cele mai notorii fiind cea a lui Anthony Smith (1991), care subliniază fundamentarea identității naționale pe „redescoperirea” unui „trecut etnic” sau abordările moderniste ale lui Eric Hobsbawm (1990) sau Benedict Anderson (1983/1991), pentru care națiunea este o invenție modernă europeană, iar identitatea națională un produs al naționalismelor din secolul al XIX-lea.

Contribuțiile cele mai importante la tipologizarea modelelor identității naționale se articulează în perimetrul științelor politice și al istoriei comparative. Criteriile de delimitare ale acestor modele sunt organizate în general binar: civic *versus* etnic (Smith, 1991), politic *versus* cultural (Hutchinson, 1994) – în sâjajul distincției între *Staatsnation* și *Kulturnation* elaborată de Friedrich Meinecke în 1917. Meinecke a vehiculat o conceptualizare născută deja în contextul politic și polemic al anexării Alsaciei și Lorenei, care contrapunea istorici precum Fustel de Coulanges și Renan, pe de o parte, și Mommsen și Strauss, pe de altă parte. La aceeași tipologizare dihotomică ajunge și Plamenatz, opunând naționalismele balcanice în căutarea unei națiuni „etnice” naționalismelor italian și german articulate în jurul aspirațiilor de constituire a unei entități politice sudate de ideea națiunii civice (Plamenatz, 1976). Componenta civică se referă la un teritoriu definit, legi și instituții politice, drepturi și obligații definite în același mod pentru toți cetățenii, valori comune și o tradiție împărtășită, iar componenta etnică trimite la o genealogie comună (reală sau imaginată).

Aliniindu-se perspectivei tipologice menționate anterior, una dintre lucrările cele mai influente în acest domeniu rămâne cea în care Rogers Brubaker (1992) analizează contrastiv modelele de cetățenie în care domină principiul *jus soli* (modelul naționalității civice, republicane franceze) sau principiul *jus sanguinis* (modelul naționalității etnice germane). Remedierea limitelor modelului propus de Brubaker – și criticat ferm pentru deficiențele construcției empirice care-i susține concluziile – prezintă două tipuri de impedimente: primul ține de aplicabilitatea acestei teorii fundamentate pe natura ideal-tipică a modelelor de cetățenie care apar drept categorii dihotomice. Majoritatea politicilor actuale ale cetățeniei conțin elemente ale ambelor modele, inclusiv în cazul Franței și al Germaniei, la care se adaugă alte particularități naționale. Un al doilea impediment se referă la realitatea și plauzibilitatea istorică a schemei lui Brubaker. Dată fiind evoluția temporală a modelelor cetățeniei (Favell, 1998; Joppke, 1999), dificultatea analizelor în termeni de „tradiție” republicană sau etnonațională crește. Christian Joppke (1999) semnalează faptul că tradiția franceză a fost infuzată alternativ, pe parcursul secolului al XIX-lea de modelele *jus soli* și *jus sanguinis*.

După cum precizează Anthony Smith, diferențierea dintre concepția civic-teritorială și cea etnogeneologică are un caracter ideal-tipic, însă Dominique Schnapper face un pas mai departe, formulând imperativul rezistenței față de „tentația unei dualități maniheene, oricât de atractivă ar părea la început” (Schnapper, 1995: 177). Notabilă în acest sens este și încercarea lui Brian Singer de a pune sub semnul întrebării opoziția dintre națiuni culturale și națiuni contractuale (Singer, 1996) sau istoricizarea caracterului civic al statelor occidentale (Kuzio, 2002). Situându-se de partea criticilor

„dihotomismului”, Oliver Zimmer privilegiază o abordare procesuală, dinamică a naționalității, arătând că „cel puțin în maniera în care este utilizată de obicei, diferențierea dintre naționalismul civic și cel etnic este inadecvată pentru identificarea și explicarea transformărilor definiției identității naționale” (Zimmer, 2003: 174). De asemenea, Anthony Marx refuză „iconografia” convențională care celebrează tradiția liberală, civică, occidentală și analizează rolul formativ al excluderilor pentru evoluția naționalismelor timpurii (în Franța, Anglia și Spania), propunând în consecință o depășire a antagonismului dintre „invenția nobilă occidentală” a căii civice și „imitația non-occidentală, ignobilă” a acesteia (Marx, 2003: 6).

Pista deschisă de critica conținutului normativ al tipologiei în discuție (vezi și R. Brubaker, 2004) ne sugerează că distincția etnic/civic necesită mai multă contextualizare, fiindcă ea însăși este construită dintr-o perspectivă „occidentală” asupra apariției statului, conform căreia statul și instituțiile lui transcend diferențele etnice particulare. Numai că aceste instituții își pierd din această valență „civică” în societăți în care un grup etnic dominant este fondator și posesor al statului (vezi Brubaker et al., 2006), iar instituțiile sale (educaționale etc.) au aplicat programe de naționalizare menite să consolideze poziția acestui grup. Semnificația distincției etnic/civic fiind diferită în societățile europene, ne putem aștepta ca dimensiunea civică a naționalității să prezinte o importanță ridicată și în țările definite în literatura de specialitate prin etnonaționalism (România, de exemplu), și în țări în care dihotomia civic/etnic are într-adevăr un conținut opozițional (de exemplu Olanda sau Franța).

Încercând să propună o alternativă în raport cu modelul bipolar al conceptualizării naționalității, Hjern (1998) și Castles și Miller (1998) identifică diferite modele ale identității naționale care parcurg continuumul² deschis de tipul multicultural civic și închis de tipul etnonațional (excluzionist). Acești autori sunt interesați de modelele cetățeniei obiectivate la nivel societal. Însă analiza societăților al căror profil politic (politicile privind cetățenia și integrarea imigranților) și a căror tradiție ilustrează o anumită concepție despre cetățenie nu ne spune nimic despre raționamentele indivizilor despre care se presupune tacit că reflectă la nivel micro aceste modele. Focalizându-se asupra națiunii reprezentate în politicile naționalității, aceste analize ignoră modurile în care „națiunea” se reprezintă pe sine.

După cum s-a putut remarca în discuția anterioară, conceptul de naționalitate sau identitate națională este departe de a fi unul echivoc, ceea ce îngreunează adoptarea unei definiții operaționale. Această dificultate derivă, după cum remarcă Daniele Conversi, din faptul că „naționalismul este atât un proces de menținere a granițelor, cât și un proces de creare a acestora. Deci este un proces de definire. Una dintre problemele care rezultă din lipsa unei definiții universal acceptabile a națiunii și a naționalismului derivă exact din faptul că națiunea însăși este un instrument de definire” (Conversi, 1995: 77).

Dat fiind obiectivul comparativ al studiului de față, ne vom limita aici la identitatea națională înțeleasă ca apartenență la comunitatea națională, focalizându-ne asupra aspectelor care sunt considerate importante de către cetățeni pentru ca o persoană să facă parte din corpul națiunii. Această abordare ne permite să ținem cont de observațiile critice formulate de Bernard Yack (precum și de Hajdinjak, 2004) referitoare la caracterul occidentalocentric și ierarhizant al distincției etnic/civic: „Mitul națiunii etnice sugerează că nu ai nicio opțiune în construcția identității tale naționale: ești moștenirea ta culturală și nimic altceva. Dimpotrivă, mitul națiunii civice sugerează că identitatea ta națională nu ține decât de opțiunea ta: ești principiile politice pe care le împărtășești împreună cu alți indivizi cu aceleași concepții” (Yack, 1996: 198).

Inspirată de conceptualizarea națiunii de către Benedict Anderson (1983/1991) drept comunitate imaginată și din contribuțiile lui Barth (1969/1998), care subliniază dimensiunea relațională a definirii apartenenței de grup,³ perspectiva noastră accentuează importanța calității simultan incluzive și exclusiviste a națiunii, care presupune întotdeauna o linie de demarcație între cei care aparțin grupului național și cei care sunt excluși, cărora li se refuză apartenența (chiar și la nivelul imaginarului social). Ceea ce ne interesează sunt deci criteriile care alimentează în mod prioritar delimitările sociale (*social boundaries*) care separă membrii *in*-grupului național de *out*-grupuri sau care sunt resursele importante ale distinctivității naționale.

2 Ideea de continuum nu pune, totuși, sub semnul întrebării validitatea opoziției civic *versus* etnic.

3 Sophie Duchesne contribuie la acest flon teoretic cu o precizare similară: „[...] națiunile sunt construcții istorice bazate mai ales pe dinamica *in /out*-grup” (Duchesne, 2006).

Problematika și datele analizate

■ Acest studiu vizează producerea unei estimări empirice a modelelor „populare” despre cetățenie și naționalitate, a modului în care „națiunea” se autodefiniște pe baza evaluării importanței mai multor criterii de apartenență națională sau de delimitare a cetățenilor de necetățeni. Cercetările despre naționalitate se concentrează cel mai adesea asupra statelor occidentale (care sunt și destinații predilecte ale imigranților) sau asupra liniei de falie dintre modelul occidental și cel est-european.⁴ (Heath & Tilley, 2005; M. Hjerm, 1998; Levanon & Lewin-Epstein, 2010; Rothi, Lyons, & Chrysochoou, 2005).

Aici extindem analiza la toate cele douăzeci și șapte de țări membre ale Uniunii Europene. Identificarea unor trăsături structurale comune și a liniilor fundamentale de distincție sau opoziție va fi facilitată de diversitatea culturală și istorică a cazurilor selectate și va permite sesizarea eventualelor trăsături „europene” ale reprezentărilor sociale ale identității naționale. Încercăm să depășim astfel ceea ce Scholte (2000) numește teritorialismul metodologic,⁵ adică supradimensionarea criteriului geografic în delimitarea unităților de studiu (în cazul nostru „state occidentale” vs. „state est-europene”, „state nordice” versus „state sudice”) și să ne lăsăm astfel deschisă posibilitatea de a testa dacă aceste linii de diviziune sunt cu adevărat semnificative, mai degrabă decât să presupunem *a priori* acest lucru.

Datele folosite pentru analiza de față au fost produse în cadrul European Values Study (valul al patrulea, 2008, versiunea publicată în 2010). Modulul despre identitate națională al ISSP (International Social Survey Programme) ar fi fost mai bine orientat tematic,⁶ numai că datele sunt mai vechi (2003) și nedisponibile pentru toate țările care ne interesează. În plus, nici bateria de întrebări propusă de ISSP nu are vocația de a capta specificul concepției despre naționalitate în fiecare țară, ci doar de a produce date care să permită efectuarea de comparații între țări după un set de criterii predefinite.

Pentru evaluarea diferitelor dimensiuni ale naționalității au fost selectate cinci variabile, care măsoară evaluarea (1-Foarte important; 2-Destul de important; 3-Puțin important; 4-Deloc important; 8-NS; 9-NR) importanței fiecăruia dintre cele cinci răspunsuri la întrebarea⁷ „Q80: Unii oameni spun că următoarele lucruri sunt importante pentru a fi cu adevărat român. Alții spun că ele nu sunt importante. Dvs. ce credeți? v276 Să fii născut în România; v277 Să respecti instituțiile politice și legile României; v278 Să ai strămoși români; v279 Să știi să vorbești limba română; v280 Să fi trăit o vreme îndelungată în România”.

O problemă metodologică în raport cu obiectivele noastre de cercetare ține de formularea acestui item în întrebări închise. Este de presupus că o întrebare deschisă ar fi fost o gestionare mai bună a posibilității ca alte criterii să apară și să fie apreciate ca esențiale. Pe de altă parte, lista de elemente propusă în anchetă reflectă criteriile cele mai influente și frecvent utilizate pentru acordarea cetățeniei în țările Uniunii Europene. Acest lucru permite o comparație ulterioară a politicilor „oficiale” ale cetățeniei cu reprezentările „profane” ale oamenilor de rând.⁸ Preferabil ar fi fost, de asemenea, ca datele disponibile să ofere nu doar evaluări, ci și ierarhizări ale diferitelor criterii enunțate mai sus (cu toate că o astfel de abordare prezintă limita inerentă a imposibilității stabilirii distanței – în termeni de intensitate a aprecierii – dintre prima și a doua opțiune, de exemplu, în cazul a doi respondenți care stabilesc aceleași ierarhii).

4 Un merit al unor cercetări realizate pornind de la date ISSP este acela că nu se limitează la țările europene, propunând astfel analize care să depășească o încadrare eurocentrică a obiectului cercetării. Desigur însă că potențialul comparativist al unor atare demersuri poate fi chestionat chiar din motivul amalgamării unor cazuri foarte diferite (din punct de vedere istoric, al relațiilor dintre ele etc.).

5 John Agnew etichetează astfel de asumții geografice prevalente în teoria relațiilor internaționale drept o „capcană teritorială” (Agnew, 1994).

6 Nici datele despre identitate națională produse în diferite valuri ale Eurobarometrului nu ne sunt de folos întrucât „sondează natura calitativă a identităților naționale mai degrabă decât noțiunile incluzive sau exclusive despre naționalitate” (Janmaat, 2006), ceea ce nu corespunde scopurilor analizei de față. Formularea întrebării în engleză este următoarea: „Different things or feelings are crucial to people in their sense of belonging to a nation. To what extent do you agree with the following statements?”

I feel (NATIONALITY) because I share with my fellow (NATIONALITY) ...”

7 Extrasă din chestionarul aplicat în România. Evident, întrebarea a fost adaptată corespunzător pentru chestionarele aplicate în fiecare dintre țările participante la studiu.

8 Acest scop depășește însă cadrul prezentei analize.

Fiecare variabilă captează un anumit mod de reprezentare a identității naționale: *jus sanguinis* (cerința de a descinde din strămoși aparținând respectivei naționalități) presupune că „dispoziția națională” este o calitate genealogică, care se moștenește; *jus soli* („să fi născut în țară”) se definește mai ales în raport cu dimensiunea teritorială a statului, iar identitatea națională este astfel înțeleasă ca o trăsătură identitară inculcabilă; respectarea instituțiilor politice și a legilor statului este dimensiunea cea mai liberală, întrucât necesită o relație deliberată a individului cu statul și se fundamentează pe alegerea individuală (spre deosebire de ambele criterii precedente); șederea îndelungată pe teritoriul statului poate fi interpretată tot ca o opțiune personală, asumată, voluntară a angajamentului în relația cu un stat anume (în cazul imigranților, de pildă), dar poate fi și consecința și continuarea firească a faptului de a fi născut într-o anumită țară; același lucru este valabil și pentru criteriul competenței lingvistice: limba este și expresia unei culturi moștenite, dar ea este și transmisibilă străinilor, asigurând un canal prin care *outsiderii* pot fi integrați în *in-grup*.

Răspunsurile individuale au fost recodate pe o scală de la 1 la 4, unde 4 înseamnă importanța maximă acordată unui criteriu. Din rațiuni teoretice, au fost excluși din analiză respondenții născuți în altă țară decât cea în care s-a efectuat interviul. Datele individuale au fost agregate la nivel de țară, pe baza mediei naționale, după cum ilustrează tabelul de mai jos.

Tabelul 1. Evaluarea importanței a 5 criterii de definire a apartenenței naționale. Medii pe țări

Țara	<i>Jus soli</i>	Respectarea instituțiilor și a legilor naționale	<i>Jus sanguinis</i>	Capacitatea de a vorbi limba națională	Șederea îndelungată pe teritoriul țării
AT	3.09	3.58	2.66	3.62	3.19
BE	2.57	3.58	2.49	3.40	2.80
BG	3.33	3.32	3.40	3.61	3.30
CY	3.49	3.69	3.65	3.60	3.49
CZ	3.05	3.35	2.98	3.39	3.08
DE	2.80	3.61	2.86	3.71	2.97
DK	2.51	3.75	2.43	3.71	2.62
EE	3.02	3.27	3.07	3.66	3.11
ES	3.13	3.54	2.61	3.42	2.97
FI	2.85	3.77	2.60	3.34	3.05
FR	2.52	3.80	2.36	3.61	2.66
GB	3.15	3.59	2.95	3.68	3.04
GR	3.10	3.48	3.40	3.45	3.16
HU	2.97	3.33	3.26	3.70	3.05
IE	3.42	3.45	3.24	2.99	3.14
IT	3.20	3.70	2.56	3.46	3.09
LT	3.03	3.05	3.03	3.40	2.95
LU	2.61	3.66	2.16	3.63	3.00
LV	3.05	3.23	2.97	3.53	3.09
MT	3.47	3.65	3.37	3.56	3.50
NL	2.55	3.48	2.10	3.69	2.55
PL	3.26	3.20	3.39	3.51	3.19
PT	3.05	3.34	2.99	3.37	3.09
RO	3.41	3.40	3.28	3.58	3.20
SE	2.58	3.71	2.31	3.64	3.04
SI	3.07	3.69	2.94	3.86	3.04
SK	2.79	3.61	2.71	3.71	2.95

Cercetările empirice care au studiat modelele „populare” ale naționalității preiau în general categoriile de analiză din literatura clasică despre naționalism și urmăresc validarea acestei opoziții în analize realizate fie la nivel național (Heath & Tilley, 2005; Lewin-Epstein & Levanon, 2005; Rothi, et al., 2005), fie la nivel internațional, când se are în vedere mai ales congruența dintre o dimensiune regională (*Vest versus Est*) și una dintre categoriile dihotomice civică/etnică (Björklund, 2006; Janmaat, 2006; Jones & Smith, 2001a; Shulman, 2002; Wright & Citrin, 2009).

Distincția etnic/civic este utilizată uneori în absența unei problematizări prealabile și în dorința de a găsi datele care să confirme modelele disponibile (și care sunt deja criticate chiar în sânul disciplinei în care au fost instituite, după cum am arătat în discuția de mai sus). Această deficiență conduce uneori la analize de tipul profetiei care se auto-îndeplinește (Veblen ar numi-o „adecvare ceremonială”) prin interpretarea diferitelor variabile care saturează dimensiunile produse prin analiză factorială drept componente alternative ale modelului etnic sau civic. Lewin-Epstein și Levanon (2005), de exemplu, califică faptul de a se fi născut într-o anumită țară (Marea Britanie, în studiul lor) drept componentă a unui model etnic al cetățeniei, iar vorbirea limbii naționale este clasată ca indicator al unui model civic al cetățeniei, ceea ce contravine și literaturii de specialitate, care contrapune *jus soli* lui *jus sanguinis*, dar și logicii administrativ-politice. Comparând țări occidentale cu țări estice, alți cercetători nu recurg la o metodă de regrupare a diferiților indicatori ai concepției despre naționalitate, ci decid *a priori* care sunt acele componente care reflectă o concepție civică și care sunt cele care indică o concepție culturală (Shulman, 2002).

O altă problemă ține de tentația echivalării elementelor culturale cu cele etnice, iar a celor politico-instituționale cu cele civice (Zimmer, 2003: 178). Înlocuind dihotomia civic *versus* etnic, opoziția politic *versus* cultural se dovedește și ea destul de problematică atunci când este utilizată cu prea multă ușurință în vederea descrierii rezultatelor analizei factoriale. Folosind date din ancheta ISSP, Hjerm (2003) operează cu distincția dintre o dimensiune politică și una culturală, incluzând în ambele elemente foarte eterogene (de exemplu, etichetează drept „culturală” afirmarea faptului de a fi mândru de forțele armate ale țării, de istoria națională, de realizările naționale în sport, arte și științe, pe de o parte și drept „politic” faptul de a se declara mândru de funcționarea democrației, influența politică a țării respondentului în lume, performanța economică a țării, funcționarea sistemului de asigurări sociale și tratamentul corect și egal al tuturor grupurilor sociale, pe de altă parte).

Ținând cont de evidența că nu avem criterii suficient de bune pentru a plasa diferiți itemi în categoriile binare etnic/civic (Brubaker, 2004: 137; Jones & Smith, 2001a, 2001b), vom încerca în cele ce urmează să producem o hartă a concepțiilor despre naționalitate prevalente în fiecare dintre cele 27 de țări analizate, nu pornind de la un model predefinit și de la încercarea de a-l valida sau invalida, ci de la distanțele dintre țări construite ca date de disimilaritate după scorurile medii naționale pentru cele cinci variabile selectate pentru analiză. Fără a opera cu dihotomia de-la-sine-înțeleasă dintre modelul etnic și cel civic al naționalității, vom urmări poziționările relative ale celor 27 de țări membre ale Uniunii Europene după criteriile menționate. Ulterior, pe baza analizei factoriale efectuate pe datele originale (la nivel individual), vom decela dimensiunile importante care structurează reprezentările identității naționale și le vom utiliza pentru a sugera o interpretare a manierei în care se configurează o hartă europeană a concepțiilor despre naționalitate.

Rezultate

a. Tipologia și harta perceptuală a modelelor „populare” despre naționalitate în statele membre ale Uniunii Europene

Pentru cartografierea și clasificarea modelelor despre apartenența națională prevalente în aceste țări, am recurs la două proceduri de analiză multivariată disponibile în programul SPSS: scalarea multidimensională ALSCAL, pornind de la matricea de proximități (disimilarități calculate ca distanțe euclidiene) între țări după mediile naționale ale celor cinci variabile incluse în studiu, și analiza cluster (criteriile de grupare a țărilor fiind tot mediile naționale ale valorilor luate de variabilele respective). Ambele modalități de prelucrare statistică au condus la identificarea unor profiluri de grup similare.

Din acest motiv, descrierea tipologiei astfel construite va fi fundamentată pe informațiile furnizate de ambele proceduri.

În ceea ce privește analiza realizată cu procedura *Two-step cluster*, coeficientul de coeziune și separare (*silhouette coefficient*) mai mare de 0,5 (pe o scală de la -1 la 1) ne indică o calitate suficient de bună a modelului. Variabilele care contribuie în cea mai mare măsură (1 și respectiv 0,98) la delimitarea categoriilor sunt scorurile naționale care măsoară importanța atribuită criteriului *jus sanguinis* și criteriului *jus soli* în definirea naționalității. Dimensiunea „respectarea instituțiilor politice și a legilor naționale” este a treia în ordinea relevanței (0,54) pentru formarea clusterelor, fiind urmată de criteriul rezidențial (0,53) și de criteriul lingvistic (0,45). Acest lucru nu indică însă și faptul că primele două criterii ar fi cele mai importante pentru definirea apartenenței naționale. Scorurile obținute pentru aceste dimensiuni discriminează mai bine și pentru că intervalul lor de variație este mai mare: de la 2,51 la 3,49 pentru *jus soli* și de la 2,10 la 3,65 pentru *jus sanguinis*, spre deosebire de valorile mai omogene înregistrate pentru dimensiunea „respectarea instituțiilor politice și a legilor naționale” (situat între 3,05 și 3,08) sau dimensiunea lingvistică (capacitatea de a vorbi limba țării), care fluctuează între 2,99 și 3,86.

Grupurile rezultate cuprind între două și șapte țări, iar Irlanda constituie un singur cluster datorită profilului specific, care va fi discutat mai jos. Înainte de a prezenta aceste grupuri este util să precizăm că o evidentă diferențiere se va contura nu doar prin compararea intergrupală a valorilor medii calculate pentru fiecare variabilă în parte, ci și prin scrutarea intervalului de variație intragrupală a mediilor calculate pentru fiecare cluster în parte (diferența dintre evaluarea minimă și evaluarea maximă a relevanței unei dimensiuni a naționalității). Vom putea constata astfel că grupul format din Malta și Cipru se distinge mai ales prin omogenitatea evaluărilor medii ale importanței celor cinci criterii de definire a apartenenței naționale, în timp ce grupul al cincilea (Suedia, Olanda, Luxemburg, Franța, Danemarca, Belgia) se remarcă prin eterogenitatea aprecierilor intragrupale ale celor cinci dimensiuni. Acest aspect poate fi sesizat cu ușurință în tabelul de mai jos, care indică mediile scorurilor naționale ale țărilor incluse în cele șapte cluster.

Tabelul 2. Descrierea clusterelor după valorile medii ale scorurilor naționale pentru variabilele incluse în analiză (centrii de cluster)

Nr. cluster	1	2	3	4	5	6	7
Componentă (nr. țări)	1	2	3	5	6	7	3
<i>Jus sanguinis</i>	3,24	3,51	2,59	2,83	2,31	3,10	3,36
<i>Jus soli</i>	3,42	3,48	3,06	2,98	2,56	3,04	3,33
Respectarea instituțiilor politice și a legilor	3,45	3,67	3,67	3,62	3,66	3,31	3,29
Rezidența îndelungată	3,14	3,49	3,04	3,04	2,78	3,07	3,23
Capacitatea de a vorbi limba țării	2,99	3,58	3,41	3,71	3,61	3,50	3,56

Analiza de scalare multidimensională produce o hartă perceptuală a pozițiilor relative ale obiectelor (cele 27 de țări membre UE) în funcție de variabilele luate în considerare, permițând decelarea unor dimensiuni subiective ale datelor de preferințe introduse în analiză (alcătuite din preferințele pentru un anumit criteriu al naționalității și din măsurile intensității acestei preferințe). În cazul nostru, valorizările diferite ale celor cinci criterii ale definirii apartenenței naționale se ordonează și organizează în funcție de 2-3 dimensiuni care permit gruparea celor 27 de țări după diverse tipuri de reprezentări predominante (sau regimuri de politică cotidiană a naționalității și cetățeniei) la care se ajunge prin transformarea matricei de proximități dintre țări într-un spațiu multidimensional.

Această structură latentă a datelor este reprezentată grafic în felul următor: țările cele mai similare în termenii preferințelor pentru cele cinci criterii ale apartenenței naționale analizate vor avea poziții mai apropiate, iar disimilaritățile dintre țări se vor traduce în distanțe mai mari pe această hartă. Un model grafic bidimensional este foarte adecvat (*stress*=0,118, *RSQ*=0,957), însă un model cu trei dimensiuni este și mai potrivit (*stress*=0,046, *RSQ*=0,991), având însă neajunsul unei „lizibilități” diminueate. Prezentăm mai jos graficul cu două dimensiuni, dar interpretarea reprezentării poziționărilor

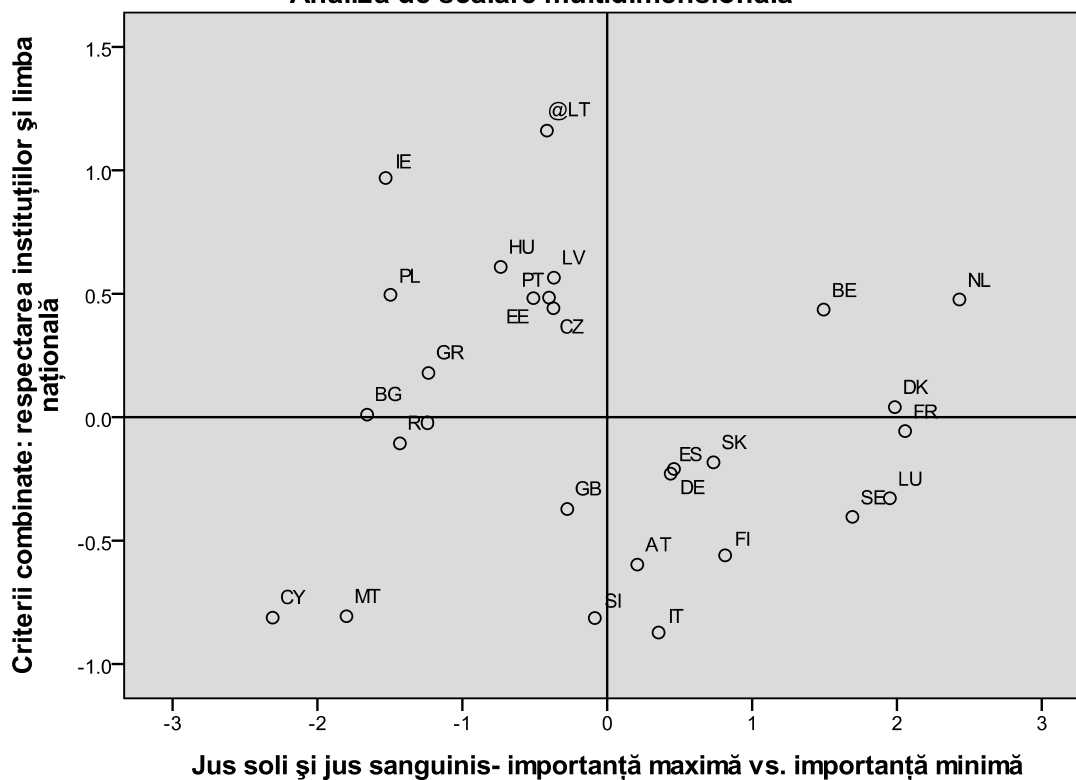
relative ale obiectelor va ține cont de coordonatele țărilor pe cele trei dimensiuni (*stimulus configuration*) listate în tabelul imediat următor. Graficul pentru soluția cu trei dimensiuni va fi inclus în anexă (graficul A.1.), alături de tabelul coordonatelor pentru soluția cu două dimensiuni (tabelul A.1.). Interpretarea configurației punctelor (țărilor) redată în acest grafic va avea în vedere identificarea unor grupuri de țări care ocupă poziții proximale, ceea ce ne va permite conjugarea rezultatelor acestei analize cu cele produse pe baza procedurii cluster. Cu cât valorile pe care le iau două țări după cele trei dimensiuni sunt mai apropiate, cu atât modelele „populare” despre apartenența națională prevalente în țările respective sunt mai similare.

Înainte de a descrie tipologia rezultată, este important să menționăm că, după cum se poate constata în cele ce urmează, ideea destul de răspândită în studiile despre naționalism, potrivit căreia diferite țări ar putea fi plasate în puncte diferite pe un continuum evolutiv (Kuzio, 2002) deschis de concepția etnică și închis de concepția civică despre naționalitate, nu este adecvată sau utilă atunci când discutăm despre modelele „populare” despre apartenența națională (vezi și Janmaat, 2006; Shulman, 2002). Deși definirea dimensiunilor configurației produse prin scalare multidimensională nu este prioritară în analiza de față, sugerăm totuși un mod de „lectură” a primelor două dimensiuni (vezi graficul de mai jos): prima (axa absciselor) ordonează țările în funcție de importanța acordată criteriilor *jus soli* și *jus sanguinis*, iar cea de-a doua (axa ordonatelor), care este și mai dificil de interpretat, redă importanța relativă a criteriilor „respectarea instituțiilor naționale și a legilor țării” și „capacitatea de a vorbi limba națională”. Pentru a completa această descriere sumară, relațiile dintre cele cinci criterii ale apartenenței naționale luate aici în considerare vor fi analizate separat, în ultima parte a acestui studiu.

Graficul 1.

Concepții despre naționalitate în țările membre UE

Analiza de scalare multidimensională

Tabelul 3. Coordonatele stimulilor pentru soluția cu 3 dimensiuni

Dimensiune				
Număr stimul	Nume stimul	1	2	3
1	AT	0.261	-0.662	0.296
2	BE	1.767	0.497	0.293
3	BG	-1.967	0.081	-0.333
4	CY	-2.737	-1.026	-0.302
5	CZ	-0.451	0.499	0.310
6	DE	0.518	-0.137	-0.631
7	DK	2.322	0.004	-0.619
8	EE	-0.601	0.521	-0.506
9	ES	0.462	-0.063	0.827
10	FI	0.924	-0.483	0.778
11	FR	2.456	-0.132	-0.212
12	GB	-0.315	-0.396	-0.276
13	GR	-1.460	0.222	-0.341
14	HU	-0.835	0.488	-0.837
15	IE	-1.688	0.373	1.482
16	IT	0.427	-0.740	0.880
17	LT	-0.533	1.390	0.132
18	LU	2.326	-0.431	0.275
19	LV	-0.457	0.704	-0.037
20	MT	-2.135	-1.014	0.068
21	NL	2.901	0.645	-0.126
22	PL	-1.789	0.631	-0.207
23	PT	-0.493	0.531	0.356
24	RO	-1.718	-0.074	-0.055
25	SE	2.030	-0.532	-0.002
26	SI	-0.071	-0.728	-0.769
27	SK	0.858	-0.168	-0.447

1. Irlanda prezintă o configurare foarte particularizantă a criteriilor care fundamentează reprezentarea socială a naționalității: capacitatea de a vorbi limba țării este criteriul cel mai puțin important în definirea apartenenței naționale (scorul mediu național de 2,99 fiind cel mai mic nu doar raportat la celelalte dimensiuni, ci și raportat la scorurile medii ale tuturor țărilor membre UE), urmat de criteriul șederii îndelungate (scor național 3,14). Irlanda se situează pe poziția a doua, după grupul format din Malta și Cipru, în ierarhia importanței acordate criteriului *jus soli* (media națională a Irlandei este de 3,42), dar înregistrează un scor mult mai mic după criteriul *jus sanguinis* (3,24 – plasat pe locul al treilea în clasamentul relevanței acestui criteriu). De asemenea, Irlanda se remarcă prin al treilea cel mai mic scor după evaluarea relevanței criteriului respectării instituțiilor și a legilor naționale (3,45), situându-se în urma a două grupuri cu valori medii asemănătoare (3,29 și respectiv 3,31 pentru grupurile 4 și 3) și la o distanță

apreciabilă de celelalte 4 grupuri, a căror medie nu coboară sub 3,62. După cum am menționat mai sus, analiza cluster confirmă această distinctivitate.

2. Malta și Cipru prezintă și ele un profil care le deosebește de toate celelalte țări, singularizându-se prin importanța maximă acordată tuturor dimensiunilor naționalității, diferențierile dintre scorurile medii înregistrate pentru fiecare dintre cele cinci dimensiuni ale reprezentării naționalității fiind mici. Toate valorile medii calculate pentru acest grup sunt cuprinse în intervalul 3,48-3,58, iar diferența de 0,10 dintre aprecierea minimă și aprecierea maximă a unei dimensiuni indică o omogenitate a evaluărilor care nu se regăsește în niciun alt grup. În plus, pentru patru din cinci criterii – *jus sanguinis*, *jus soli*, șederea îndelungată și respectarea instituțiilor – media scorurilor naționale este cea mai ridicată dintre cele calculate pentru aceste șase grupuri. Cele două țări apar totuși ca distanțate pe graficul produs prin analiza de scalare multidimensională, fiindcă în cazul Maltei *jus sanguinis* este apreciat ca fiind mai puțin important decât *jus soli* în definirea apartenenței naționale.

3. Grupul Spania, Finlanda și Italia se remarcă prin cea mai mare distanță dintre importanța acordată principiului *jus sanguinis* (media scorurilor naționale este de 2,59) și cea acordată principiului *jus soli* (valoarea medie a scorurilor naționale este de 3,06). Coordonatele acestor trei țări pe dimensiunea a treia a modelului de scalare multidimensională sunt similare, dar și cele mai ridicate după coordonatele Irlandei. Dintre toate dimensiunile naționalității, pentru acest grup, cea mai puțin influentă este *jus sanguinis*: media scorurilor naționale este de 2,56, ceea ce plasează această categorie pe poziția a doua în clasamentul devalorizării acestui criteriu (după grupul 5). Criteriile apreciate ca fiind cele mai relevante în țările care alcătuiesc acest grup sunt respectarea instituțiilor și a legilor țării (cu o medie de 3,67) și capacitatea de a vorbi limba națională (cu o medie de 3,41). Prin raportare la celelalte categorii de grupare, scorul mediu pentru dimensiunea rezidențială a naționalității este cel mai mic (3,04), identic cu cel înregistrat de grupul 4 și imediat inferior celui calculat pentru grupul al șaselea.

4. Un al patrulea grup reunește cinci țări (Austria, Germania, Marea Britanie, Slovenia și Slovacia), care se demarchează prin evaluarea similară a criteriilor *jus sanguinis* și *jus soli* (cu medii ale scorurilor naționale cuprinse între 2,83 și 2,98). Aprecierea dimensiunii *jus sanguinis* este mai importantă decât în grupul 3, dar mai redusă în raport cu grupurile 7, 6, 2 și 1. Criteriul cel mai proeminent pentru această categorie de țări este limba (cu o medie a scorurilor naționale de 3,71, cea mai mare valoare înregistrată la nivelul celor șase grupuri analizate), urmat de respectarea instituțiilor (media grupului fiind de 3,62). După cum am anticipat deja în prezentarea grupului anterior, media scorurilor naționale pentru evaluarea importanței dimensiunii rezidențiale a naționalității se plasează pe a doua cea mai modestă poziție (3,04 în comparație cu 2,78 la nivelul celui de-al cincilea grup). Trebuie menționat însă că acest criteriu are per ansamblu o contribuție mai slabă la definirea celor șase categorii discutate, servind mai ales la polarizarea grupurilor 5 și 2 (pentru acesta din urmă, media este de 3,14). Marea Britanie se detașează în cadrul acestui cluster prin cea mai mare importanță acordată dimensiunii *jus soli*.

5. Alte șase țări (Suedia, Olanda, Luxemburg, Franța, Danemarca, Belgia) constituie un grup care se evidențiază în raport cu toate celelalte prin cele mai mici valori medii atât pentru principiile *jus sanguinis* (2,31), *jus soli* (2,56), cât și pentru criteriul rezidențial (2,78). Distanța dintre evaluarea importanței dimensiunii *jus sanguinis* și cea a importanței dimensiunii *jus solis* este mai mică decât la grupul al treilea, însă mai mare decât la grupul al patrulea. Pozițiile ocupate de aceste țări pe axa absciselor în graficul analizei de scalare multidimensională reflectă importanța criteriului *jus sanguinis* în fiecare țară. Belgia se distinge de restul țărilor încadrate în acest cluster prin cea mai modestă evaluare a importanței limbii, iar Olanda prin cel mai mic scor național înregistrat pentru dimensiunea rezidențială (care este și valoarea minimă în raport cu cele calculate pentru restul țărilor analizate).

6. Cea mai numeroasă categorie este cea alcătuită din 7 țări (Cehia, Estonia, Grecia, Ungaria, Lituania, Letonia și Portugalia) al căror profil se individualizează prin următoarele aspecte: în comparație cu grupurile 3, 4 și 5, valoarea medie a scorurilor naționale pentru dimensiunea *jus sanguinis* (3,10) este cea mai mare, dar mai mică totuși decât valorile prin care se delimitează grupurile 2, 6, 7 și Irlanda; în ce ceea ce privește dimensiunea *jus soli* (cu o medie a scorurilor naționale de 3,04), această categorie se situează în proximitatea grupurilor 4 și 3 (care înregistrează valori medii de 2,98 și respectiv 3,06); criteriul cel mai important pentru acest grup este capacitatea de a vorbi limba națională (cu o medie a scorurilor naționale de 3,50); un ultim element singularizant în raport cu toate celelalte categorii este evaluarea mai modestă a relevanței respectării instituțiilor și a legilor naționale în

definirea naționalității: media scorurilor naționale este de 3,29, în timp ce mediile celorlalte grupuri se situează în general deasupra valorii de 3,60 (excepțiile sunt Irlanda și grupul 7). Portugalia și Grecia⁹ se distanțează de acest portret mediu tocmai prin scoruri mai mari pentru dimensiunea respectării instituțiilor și legilor naționale.

7. Ultimul grup (România, Bulgaria, Polonia) se aseamănă destul de mult cu profilul anterior în privința a două criterii: capacitatea de a vorbi limba țării (și în acest caz este criteriul care atinge scorul cel mai mare în cadrul grupului, cu o medie a valorilor naționale de 3,56) și respectarea instituțiilor politice și a legilor naționale (scorul mediu de 3,31 îi asigură penultimul loc în clasamentul aprecierii relevanței acestei dimensiuni pentru definirea naționalității). Această categorie se deosebește însă de grupul precedent printr-un scor mediu mult mai însemnat pentru criteriul *jus sanguinis* (3,36), care o plasează pe a doua poziție după grupul format de Malta și Cipru în ierarhia evaluărilor. Această plasare se păstrează și în privința aprecierii relevanței dimensiunii rezidențiale (scor mediu 3,23). Criteriul *jus soli* prezintă de asemenea o importanță ridicată în raport cu celelalte grupuri: valoarea medie a scorurilor naționale este de 3,33, iar ea nu este depășită decât în cazul celor două țări menționate anterior și al Irlandei.

În cadrul acestui grup, România se distinge (chiar dacă diferențele sunt modeste) prin valorile cele mai mici pentru criteriile *jus sanguinis* și șederea îndelungată pe teritoriul țării, dar și prin valorile cele mai mari pentru criteriile *jus soli* și respectarea instituțiilor și a legilor țării - cu toate că ponderea respondenților care estimează că acest ultim criteriu nu este relevant pentru definirea apartenenței naționale este una dintre cele mai mari (vezi tabelul A.2. din anexă). Capacitatea de a vorbi limba țării nu este doar criteriul cel mai bine cotate, ci și cel situat (în comparație cu Bulgaria și Polonia) la cea mai mare distanță față de evaluarea criteriului *jus sanguinis* (a avea strămoși români). Prin urmare, deși modelul românesc se aliniază patternului maximalist al acestui grup (toate criteriile propuse sunt considerate importante sau foarte importante pentru definirea naționalității), dimensiunea etnogenealogică a apartenenței naționale este totuși mai puțin relevantă decât cea lingvistică, după cum atestă și ponderile respondenților care resping aceste criterii (16% și respectiv 6%).

b. Componente ale concepțiilor „populare” despre apartenența națională

Analiza factorială permite explorarea dimensiunilor comune ale acestor criterii de departajare a țărilor în funcție de reprezentările sociale ale naționalității, conducând la identificarea unei maniere în care variabilele incluse în analiză se structurează pe baza matricei de corelații dintre acestea. Analiza componentelor principale realizată la nivel individual (cazurile fiind de această dată respondenții, nu țările) reduce dimensionalitatea datelor la o soluție cu doi factori, care sunt mai vizibili în matricea soluției rotite (măsura de adecvare Kaiser-Meyer-Olkin = 0,725, varianța totală explicată = 68,3%). Maniera de organizare a reprezentărilor elementelor definitorii ale identității naționale indică faptul că modelul etnic-genealogic nu se opune nemijlocit modelului civic-teritorial.

Folosind date din modulul ISSP 2003, Reeskens și Hooghe obțin un model asemănător pentru un grup de țări mai extins și mai divers; autorii etichetează drept „etic” un factor care reunește variabile ca *jus soli*, *jus sanguinis*, rezidența îndelungată și religia, dar care exclude limba: „locul nașterii, durata șederii, religia și ascendenți naționali saturează în mod evident factorul «etic». A vorbi limba națională, respectarea legilor și a instituțiilor și sentimentul identității [naționale] saturează într-un mod la fel de evident cel de-al doilea factor (civic).(...) Această analiză factorială exploratorie conduce la rezultate clare: putem distinge conceptele etnice și civice ale cetățeniei, iar diferiți itemi au o relație lipsită de ambiguitate cu una dintre aceste două idei” [sublinierile mele, A.L.] (Reeskens & Hooghe, 2010: 588-589).

Dacă rezultatele noastre confirmă analiza lui Reeskens și Hooghe, ele nu validează implicit și interpretarea propusă de acești autori. Pe baza aceluiași date referitoare la concepțiile populare despre apartenența națională, din ancheta ISSP 2003, și ajungând la rezultate similare, Tilley et al. (Tilley, Heath, & Ford, 2008) constată că, în mod contraintuitiv din punctul lor de vedere, variabila „a avea cetățenia

9 Într-un studiu similar tematic, dar diferit prin abordare și date utilizate, Janmaat sesizează de asemenea apropierea Greciei de profilul statelor est-europene (reprezentate însă de doar patru țări în acel caz) în privința markerilor naționalității (Janmaat, 2006).

națională” saturează într-o măsură mai mare factorul pe care ei îl numesc „etic” decât pe cel pe care îl etichetează drept „civic” (or este limpede atunci că interpretarea factorului este problematică și că, de fapt, nu avem rațiuni suficient de ferme pentru a persista în utilizarea dihotomiei civic *versus* etnic în interpretarea rezultatelor unor atare cercetări empirice).

Tabelul 4. Matricea soluției rotite^a

	Componentă	
	1	2
important: <i>jus sanguinis</i> (Q80C)	.845	
important: <i>jus soli</i> (Q80A)	.840	
important: rezidența îndelungată (Q80E)	.739	.285
important: respectarea instituțiilor politice și legilor țării(Q80B)		.870
important: să vorbești limba țării (Q80D)	.308	.710

Metoda de extragere: Analiza componentelor principale

Metoda de rotire: Varimax, normalizare Kaiser.

a. Convergență după 3 iterații

Componenta 1 reunește criteriile non-elective ale naționalității, care se suprapun în mare măsură cu cele oficiale ale atribuirii cetățeniei (criteriile apartenenței naționale *de jure*). Această dimensiune elucidează un mod identitar care depinde în mică măsură de opțiunea individuală, sintetizând manierele în care calitatea de cetățean este atribuită de către stat sau este „moștenită” de la părinți sau prin simplul fapt de a te naște pe teritoriul unui anumit stat. Din acest motiv, această componentă are potențialul de a se constitui într-o dimensiune excluzionistă.

Componenta 2 regroupează criteriile electice, achizitive și *de facto* ale cetățeniei: încorporarea și respectarea normelor, pe de o parte, și practica lingvistică, pe de altă parte, sunt elementele care delimitează în acest caz calitatea de cetățean al unui anumit stat (criteriile apartenenței statale sau ale relației cu statul). Această dimensiune corespunde întrucâtva ideii de plebiscit cotidian sau de consimțământ actualizant lansată de Ernest Renan (1882/1996) și trimite la un mod activ-performativ – adică maniera în care devii sau te menții cetățean. Întrucât este în mare măsură dependentă de decizia individuală și de o asumare deliberată a unui anumit tip de relație cu statul (a respecta instituțiile politice și legile naționale și a fi capabil să vorbești limba țării), această componentă are un caracter inclusivist marcant (la rigoare, oricine respectă legile țării și poate vorbi limba națională se poate considera și poate fi considerat de către ceilalți un membru al națiunii).

Aceste rezultate se înscriu în continuarea unor demersuri inițiate de Kymlicka (1999), Nielsen (1999) și Nieguth (1999) care subliniază instabilitatea conceptuală a dihotomiei etnic *versus* civic,¹⁰ dat fiind că dimensiunea etichetată în mod curent drept „etică” are un conținut echivoc în termeni de inclusivitate/exclusivitate. Sugestia acestora de a descompune această categorie în două componente, una ascriptivă (etnogenealogie și rasă) și una culturală (limbă și religie) reproduce unul dintre neajunsurile distincției pe care o critică (și anume asumția că dimensiunile etnică *versus* civică sunt mutual exclusive, deci un element precum limba poate fi încadrat doar într-una dintre aceste categorii), însă ea poate fi reformulată, în lumina rezultatelor de mai sus, și aplicată de asemenea categoriei etichetate de obicei drept civice, care poate fi și ea descompusă într-o dimensiune electivă (constructivistă: de

10 lordachi formulează o idee similară, referindu-se la modul în care politicile privind integrarea și cetățenia reflectă anumite concepții despre apartenența națională: „Nu echivalez legislația privitoare la cetățenie sau politicile juridice de naționalizare cu concepții despre cetățenie «fixe» și «unificate intern», ci le consider pe primele drept rezultate complexe ale negocierilor politice la diverse paliere. Dar și dacă am consimți că în Europa contemporană există concepții naționale sau chiar regionale, coerente și omogene, despre cetățenie, selectarea caracteristicilor lor reprezentative rămâne un exercițiu dificil” (lordachi, 2010: 11).

exemplu, respectarea instituțiilor politice și a legilor naționale) și una non-electivă (deterministă: de exemplu, *jus soli*).

Analiza componentelor principale ne indică faptul că importanța variabilei „rezidență îndelungată” (să fi trăit mult timp în țară) și a variabilei „competență lingvistică” (a fi capabil să vorbești limba țării) pentru definirea naționalității pot urma patternurile ambelor componente (electivă/non-electivă) identificate. Acest lucru poate fi explicat destul de ușor, întrucât, dintre toate variabilele introduse în analiză, acestea două se pot declina și după modul activ-optativ (aleg să locuiesc într-o țară și să-i învăț limba) și după modul non-electiv/ereditar (locuiesc într-o anumită țară fiindcă aici m-am născut și vorbesc limba pe care am „moștenit-o” de la părinții mei). Mai mult decât atât, limba nu este doar un element cultural care asigură omogenitatea unui grup etnic (și se confundă în acest înțeles cu limba maternă), ci este și unul dintre fundamentele statului și „un semn al deplinei asimilări într-o comunitate creată pe baza voinței politice” (Bell, 1995: 1404). Din aceste considerente, Jones și Smith evită pur și simplu în analizele lor utilizarea noțiunilor de „civic” și „etic”¹¹ (Jones & Smith, 2001a, 2001b).

Relația dintre cele două patternuri prezentate mai sus ne ajută să înțelegem, de exemplu, percepția imigranților naturalizați (sau a romilor est-europeni) de către reprezentanții ai elitei politice franceze actuale: faptul că primii vorbesc limba țării, îi respectă instituțiile și locuiesc pe teritoriul acesteia concordă cu statutul lor de cetățeni (europeni), dar asta nu îi face și membri ai națiunii, ai *core nation* (Dauenhauer, 1996) - membri pentru care respectarea instituțiilor și a legilor nu mai este un criteriu la fel de relevant în definirea apartenenței cetățenești (în raport cu celelalte criterii). Națiunea dominantă este cea imaginată ca exemplară prin juxtapunerea tuturor criteriilor care definesc componenta 1: *jus soli*, *jus sanguinis*, rezidența, competența lingvistică.

Diferite combinații ale acestor componente identificate prin analiza factorială ne dau o măsură a reprezentărilor sociale ale raporturilor dintre națiune și stat. Pentru a discuta un singur exemplu, respectarea instituțiilor și a legilor țării, un criteriu care este cvasi-incontestabil pentru respondenții din aproape toate țările analizate, prezintă o importanță mai mică pentru definirea naționalității în țările central-est europene și baltice, după cum se poate observa în tabelul A.2. din anexă (pentru rezultate similare obținute pe date ISSP, vezi Shulman, 2002). Acest lucru nu înseamnă deloc faptul că respectarea instituțiilor nu este o dimensiune importantă a apartenenței naționale pentru respondenții din aceste țări, ci că, spre deosebire de membrii altor țări, maniera în care aceștia își reprezintă identitatea națională este orientată într-o mai mare măsură spre referentul „națiune” decât spre referentul „stat” și este modelată într-o mai mare măsură de o logică deterministă (indicată de componenta 1) decât de una constructivistă (ilustrată de componenta 2).¹²

Concluzii

■ Principalul scop al acestui studiu a fost construcția unei tipologii a reprezentărilor sociale ale naționalității în cele 27 de țări membre ale Uniunii Europene. Descrierea grupurilor decelate prin analiza cluster și analiza de scalare multidimensională ne indică o eterogenitate însemnată a modurilor în care „națiunile” se imaginează pe sine, dar și criteriile de structurare a modelelor naționale în tipuri mai ample distribuite (grupul al șaselea, de pildă) sau mai particularizante (tipul al doilea). Studiul nostru elucidează maniera în care cele cinci componente ale apartenenței naționale modelează fiecare dintre cele șapte tipuri identificate. În ciuda caracterului preliminar și exploratoriu al acestei analize, am putut constata următoarele chestiuni: mai întâi, distincția clasică etnic *versus* civic, atât de populară în studiile despre naționalism, nu este un instrument foarte potrivit pentru studierea modelelor „populare” despre apartenența națională.

11 Este important de menționat că modulul ISSP din 1995 utilizat de Jones și Smith nu conținea niciun item referitor la etnogenealogie (i.e. a avea strămoși de o anumită naționalitate – sau *jus sanguinis*).

12 Vezi și studiul lui Oliver Zimmer (2003: 179), care analizează concepțiile despre naționalitate urmărind trei dimensiuni: mecanismele de delimitare (*boundary mechanisms*: voluntarist *versus* organicist), logicile (constructivistă *versus* deterministă) și resursele simbolice (valori/instituții politice, cultură, istorie și geografie).

Apoi, chiar dacă analiza de scalare multidimensională semnalează o linie de diviziune care opune un model central-est-european unui model occidental (pentru care respectarea instituțiilor politice și a legilor țării, precum și capacitatea de a vorbi limba națională sunt criteriile cele mai relevante pentru definirea apartenenței naționale), disparitățile regrupate de o parte și de alta a acestei falii discontinue sunt suficient de mari pentru a ne orienta spre modele mai complexe de înțelegere a reprezentărilor cotidiene ale naționalității (pentru o alternativă utilă analizei identității naționale ca discurs public, vezi Zimmer, 2003). Sugestia pe care o formulăm în studiul de față, și care deschide numeroase posibilități de explorare ulterioară, este aceea că modelele populare despre identitatea națională se articulează la joncțiunea dintre două componente principale: o dimensiune non-electivă și potențial excluzionistă și o dimensiune electivă și potențial incluzivă, care are un conținut propriu-zis politic și exprimă raporturile deliberate ale individului cu statul.

Bibliografie

- AGNEW, J.
1994 The Territorial Trap: The Geographical Assumptions of International Relations Theory. *Review of International Political Economy*, 1, 53–80.
- ANDERSON, B.
1983/1991 *Imagined Communities*. London: Verso.
- BARTH, F. (Ed.)
1969/1998 *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. Illinois: Waveland Press.
- BELL, D. A.
1995 Lingua populi, lingua dei: language, religion, and the origins of French revolutionary nationalism. *American Historical Review*, 100(5), 1403–1437.
- BJÖRKLUND, F.
2006 The East European ‘ethnic nation’– Myth or reality? *European Journal of Political Research*, 45(1), 93–121.
- BRUBAKER, R.
1992 *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. Cambridge: Harvard University Press.
- BRUBAKER, R.
2004 *Ethnicity without Groups*. Cambridge: Harvard University Press.
- BRUBAKER, R. – FEISCHMIDT, M. – FOX, J. – GRANCEA, L.
2006 *Nationalist Politics and Everyday Ethnicity in a Transylvanian Town*. Princeton: Princeton University Press.
- CASTLES, S. – MILLER, M. J.
1998 *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. London: Macmillan.
- CONVERSI, D.
1995 Reassessing current theories of nationalism: nationalism as boundary maintenance and creation. *Nationalism and Ethnic Politics*, 1(1), 73–85.
- DAUENHAUER, B.
1996 *Citizenship in a Fragile World*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- DUCHESNE, S.
2006 *How to account for the complex identifications to Europe and its nations? A partial contribution to the concept of European identity*. Paper presented at the Conference on European Identity, Prague.
- ELLINAS, A.
2010 *The media and the Far Right in Western Europe: Playing the nationalist card*. New York: Cambridge University Press.
- EVS
2010 *European Values Study 2008, 4th wave, Integrated Dataset*. GESIS Data Archive (ZA4800 Data File Version 2.0.0 ed.). Cologne.

- FAVELL, A.
1998 *Philosophies of Integration: Immigration and the Idea of Citizenship in France and Britain*. London: Macmillan.
- HAJDINJAK, M.
2004 Tolerantly Ethnic and Aggressively Civic?: Redefining the Definitions of Nationalism. In M. M. Kovács & P. Lom (Eds.), *Studies on Nationalism from CEU*. Budapest: Central European University.
- HEATH, A – TILLEY, J. R.
2005 British National Identity and Attitudes Towards Immigration. *International Journal of Multicultural Societies*, 7(2).
- HJERM, M.
1998 National identities, national pride and xenophobia: a comparison of four Western countries. *Acta Sociologica*(41), 335–347.
- HJERM, M.
2003 National sentiments in Eastern and Western Europe. *Nationalities Papers*, 31(4), 413-429.
- HOBSBAWM, E.
1990 *Nations and Nationalism since 1780*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HOCHSCHILD, J. L. – LANG, C.
2011 Including Oneself and Including Others: Who Belongs in My Country? *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 634(1), 78-97, Doi: 10.1177/0002716210388990.
- HUTCHINSON, J.
1994 *Modern Nationalism*. London: Fontana.
- IODACHI, C.
2010 How (not) to think about historical regions? In R. Bauböck & A. Liebich (Eds.), *Is there (still) an East-West divide in the conception of citizenship in Europe?* (pp. 9-17): EUI RSCAS WP 19/2010; EUDO Citizenship Observatory.
- JANMAAT, J. G.
2006 Popular Conceptions of Nationhood in Old and New European Member States: Partial Support for the Ethnic/Civic Framework. *Ethnic and Racial Studies* 29(1), 50-78.
- JONES, F. L. – SMITH, P.
2001a Diversity and Commonality in National Identities: An Exploratory Analysis of Cross-National Patterns. *Journal of Sociology*, 37(1), 45-63.
- JONES, F. L. – SMITH, P.
2001b Individual and Societal Bases of National Identity: A Comparative Multi-Level Analysis. *European Sociological Review*, 17(2), 103-118.
- JOPPKE, C.
1999 *Immigration and the Nation-State: The United States, Germany and Great Britain*. Oxford: Oxford University Press.
- KUZIO, T.
2002 The myth of the civic state: a critical survey of Hans Kohn's framework for understanding nationalism. *Ethnic and Racial Studies*, 25, 20-39.

KYMLICKA, W.

1999 Misunderstanding nationalism. In R. Beiner (Ed.), *Theorizing Nationalism* (pp. 131-140). Albany: State University of New York Press.

LEVANON, A. – LEWIN-EPSTEIN, N.

2010 Grounds for citizenship: Public attitudes in comparative perspective. *Social Science Research*, 39(3), 419-431.

LEWIN-EPSTEIN, N. – LEVANON, A.

2005 National Identity and Xenophobia in an Ethnically Divided Society. *International Journal on Multicultural Societies*, 7(2), 90-118.

MARX, A. W.

2003 *Faith in Nation: Exclusionary Origins of Nationalism*. New York: Oxford University Press.

NIEGUTH, T.

1999 Beyond dichotomy: Concepts of the nation and the distribution of membership. *Nations and Nationalism*, 5(2), 155-173.

NIELSEN, K.

1999 Cultural nationalism, neither ethnic nor civic. In R. Beiner (Ed.), *Theorizing Nationalism* (pp. 119-130). Albany: State University of New York Press.

PLAMENATZ, J.

1976 Two types of nationalism. In E. Kamenka (Ed.), *Nationalism. The nature and evolution of an idea* (pp. 22-37). London: Edward Arnold.

REESKENS, T. – HOOGHE, M.

2010 Beyond the civic-ethnic dichotomy: investigating the structure of citizenship concepts across thirty-three countries. *Nations and Nationalism*, 16(4), 579-597.

RENAN, E.

1882/1996 What is a Nation? In G. Eley & R. G. Suny (Eds.), *Becoming National: A Reader*. Oxford: Oxford University Press.

ROTHÌ, D. M. – LYONS, E. – CHRYSOCHOOU, X.

2005 National Attachment and Patriotism in a European Nation: A British Study. *Political Psychology*, 26(1), 135-155.

SANCHEZ-MAZAS, M. – VAN HUMSKERKEN, F. – CASINI, A.

2003 Towards a social representational approach to citizenship: Political positioning in lay conceptions of the Belgian and of the European citizen. *Psychologica belgica*, 43(1-2), 55-84.

SCHNAPPER, D.

1995 The idea of nation. *Qualitative Sociology*, 18(2), 177-187.

SCHOLTE, J. A.

2000 *Globalization: a critical introduction*. London: Macmillan.

SHULMAN, S.

2002 Challenging the Civic/Ethnic and East/West Dichotomies in the Study of Nationalism. *Comparative Political Studies*, 35(554-585).

SINGER, B. C. J.

1996 Cultural versus Contractual Nations: Rethinking Their Opposition. *History and Theory*, 35(3), 309-337.

SINNOTT, R.

2006 An Evaluation of the Measurement of National, Subnational and Supranational Identity in Crossnational Surveys. *International Journal of Public Opinion Research*, 18(2), 211-223.

SMITH, A.

1991 *National Identity*. London: Penguin.

TILLEY, J. – HEATH, A. – FORD, R.

2008 The long shadow of history: The effects of economic development and ethnic diversity on national identity *Working Papers Series*. London: Centre for Research into Elections and Social Trends.

TILLY, C.

2003 Political identities in changing polities. *Social Research*, 70(2), 605-620.

TRIANDAFYLLIDOU, A.

2002 *Negotiating Nationhood in a Changing Europe – Views from the Press* New York: Edwin Mellen Press.

WRIGHT, M. – CITRIN, J.

2009 *Assessing a New Method for Measuring Subjective Conceptions of National Identity*. Paper presented at the ISPP 32nd Annual Scientific Meeting, Trinity College, Dublin, Ireland. http://www.allacademic.com/meta/p314363_index.html.

YACK, B.

1996 The myth of the civic nation. *Critical Review*, 10(2), 193–212.

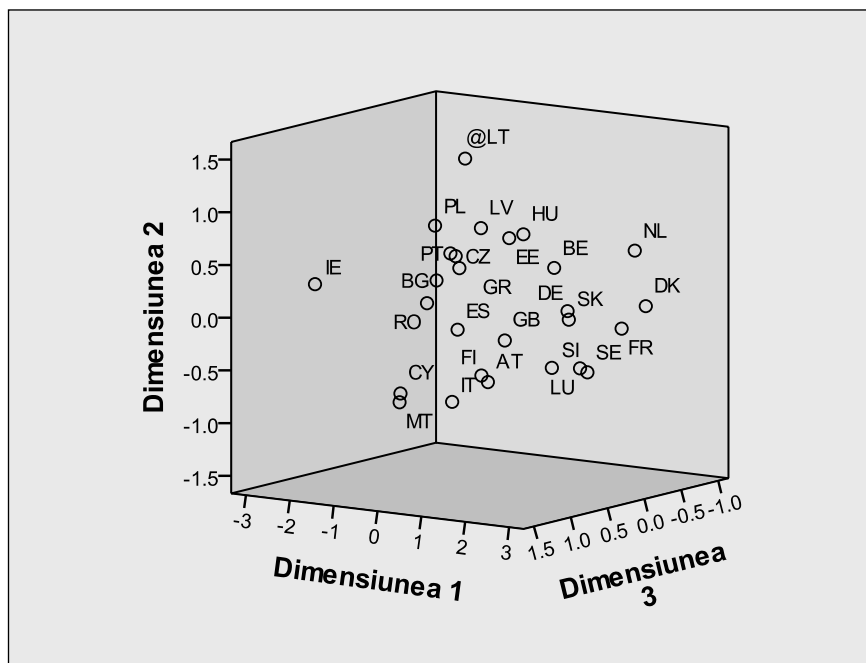
ZIMMER, O.

2003 Boundary mechanisms and symbolic resources: towards a process-oriented approach to national identity. *Nations and Nationalism*, 9(2), 173-193.

Anexă

Graficul A.1.

Concepții ale naționalității Analiza de scalare multidimensională

Tabelul A.1. Coordonatele stimulilor pentru soluția cu 2 dimensiuni a analizei de scalare multidimensională

Dimensiune			
Număr stimul	Nume stimul	1	2
1	AT	0.2078	-0.5972
2	BE	1.4938	0.4357
3	BG	-1.657	0.0103
4	CY	-2.3093	-0.8121
5	CZ	-0.3713	0.4412
6	DE	0.4607	-0.2096
7	DK	1.9852	0.0406
8	EE	-0.5095	0.4821
9	ES	0.4379	-0.2288
10	FI	0.8142	-0.5597
11	FR	2.0559	-0.0564
12	GB	-0.2757	-0.3721
13	GR	-1.2337	0.1791
14	HU	-0.7351	0.6084
15	IE	-1.5291	0.969
16	IT	0.3547	-0.8724
17	LT	-0.4159	1.1608
18	LU	1.951	-0.3283
19	LV	-0.3682	0.5651
20	MT	-1.7995	-0.8064
21	NL	2.4311	0.4769
22	PL	-1.496	0.4958
23	PT	-0.4017	0.4845
24	RO	-1.431	-0.1062
25	SE	1.6927	-0.4038
26	SI	-0.0856	-0.8137
27	SK	0.7334	-0.183

Tabelul A.2. Evaluarea importanței criteriului respectării instituțiilor și a legilor țării pentru definirea apartenenței naționale (% din răspunsuri)

Țara	respectarea instituțiilor și a legilor țării		Total
	neimportantă	importantă	
AT	5.4%	94.6%	100.0%
BE	4.0%	96.0%	100.0%
BG	11.4%	88.6%	100.0%
CY	2.4%	97.6%	100.0%
CZ	13.2%	86.8%	100.0%
DE	3.3%	96.7%	100.0%
DK	2.4%	97.6%	100.0%
EE	12.0%	88.0%	100.0%
ES	6.5%	93.5%	100.0%
FI	2.2%	97.8%	100.0%
FR	1.7%	98.3%	100.0%
GB	4.7%	95.3%	100.0%
GR	5.6%	94.4%	100.0%
HU	12.5%	87.5%	100.0%
IE	6.5%	93.5%	100.0%
IT	2.5%	97.5%	100.0%
LT	14.7%	85.3%	100.0%
LU	3.9%	96.1%	100.0%
LV	11.9%	88.1%	100.0%
MT	2.7%	97.3%	100.0%
NL	5.6%	94.4%	100.0%
PL	12.4%	87.6%	100.0%
PT	10.3%	89.7%	100.0%
RO	13.0%	87.0%	100.0%
SE	3.2%	96.8%	100.0%
SI	5.8%	94.2%	100.0%
SK	3.5%	96.5%	100.0%

DESPRE INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

ABOUT THE ROMANIAN INSTITUTE FOR RESEARCH ON NATIONAL MINORITIES

A NEMZETI KISEBBSÉGKUTATÓ INTÉZETRŐL

INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE (ISPMN) funcționează ca instituție publică și ca personalitate juridică în subordinea Guvernului și în coordonarea Departamentului pentru Relații Interetnice. Sediul Institutului este în municipiul Cluj-Napoca.

■ Scop și activități de bază

Studierea și cercetarea inter- și pluridisciplinară a păstrării, dezvoltării și exprimării identității etnice, studiarea aspectelor sociologice, istorice, culturale, lingvistice, religioase sau de altă natură ale minorităților naționale și ale altor comunități etnice din România.

■ Direcții principale de cercetare

Schimbare de abordare în România, în domeniul politicilor față de minoritățile naționale: analiza politico-instituțională a istoriei recente;

Dinamica etno-demografică a minorităților din România;

Revitalizare etnică sau asimilare? Identități în tranziție, analiza transformărilor identitare la minoritățile etnice din România;

Analiza rolului jucat de etnicitate în dinamica stratificării sociale din România;

Patrimoniul cultural instituțional al minorităților din România;

Patternuri ale segregării etnice;

Bilingvismul: modalități de producere, atitudini și politici publice;

Noi imigranți în România: modele de încorporare și integrare.

The ROMANIAN INSTITUTE FOR RESEARCH ON NATIONAL MINORITIES (RIRNM) is a legally constituted public entity under the authority of the Romanian Government. It is based in Cluj-Napoca.

■ Aim

The inter- and multidisciplinary study and research of the preservation, development and expression of ethnic identity, as well as social, historic, cultural, linguistic, religious or other aspects of national minorities and of other ethnic communities in Romania.

■ Major research areas

Changing policies regarding national minorities in Romania: political and institutional analyses of recent history;

Ethno-demographic dynamics of minorities in Romania;

Identities in transition – ethnic enlivening or assimilation? (analysis of transformations in the identity of national minorities from Romania);

Analysis of the role of ethnicity in the social stratification dynamics in Romania;

The institutional cultural heritage of minorities in Romania;

Ethnic segregation patterns;

Bilingualism: ways of generating bilingualism, public attitudes and policies;

Recent immigrants to Romania: patterns of social and economic integration.

A kolozsvári székhelyű, jogi személyként működő NEMZETI KISEBBSÉGGKUTATÓ INTÉZET (NKI) a Román Kormány hatáskörébe tartozó közintézmény.

■ Célok

A romániai nemzeti kisebbségek és más etnikai közösségek etnikai identitásmegőrzésének, -változásainak, -kifejeződésének, valamint ezek szociológiai, történelmi, kulturális, nyelvészeti, vallásos és más jellegű aspektusainak kutatása, tanulmányozása.

■ Főbb kutatási irányvonalak

A romániai kisebbségpolitikában történő változások elemzése: jelenkortörténetre vonatkozó intézmény-politikai elemzések;

A romániai kisebbségek népességdemográfiai jellemzői;

Átmeneti identitások – etnikai revitalizálás vagy asszimiláció? (a romániai kisebbségek identitásában végbemenő változások elemzése);

Az etnicitás szerepe a társadalmi rétegződésben;

A romániai nemzeti kisebbségek kulturális öröksége;

Az etnikai szegregáció modelljei;

A kétnyelvűség módozatai, az ehhez kapcsolódó attitűdök és közpolitikák;

Új bevándorlók Romániában: társadalmi és gazdasági beilleszkedési modellek.

A apărut/Previous issue/Megjelent:

■ Nr. 1

Kiss Tamás – Csata István: *Evoluția populației maghiare din România. Rezultate și probleme metodologice. Evolution of the Hungarian Population from Romania. Results and Methodological Problems*

■ Nr. 2

Veres Valér: *Analiza comparată a identității minorităților maghiare din Bazinul Carpatic. A Kárpát-medencei magyarok nemzeti identitásának összehasonlító elemzése.*

■ Nr. 3

Fosztó László: *Bibliografie cu studiile și reprezentările despre romii din România – cu accentul pe perioada 1990–2007*

■ Nr. 4

Remus Gabriel Anghel: *Migrația și problemele ei: perspectiva transnațională ca o nouă modalitate de analiză a etnicității și schimbării sociale în România*

■ Nr. 5

Székely István Gergő: *Soluții instituționale speciale pentru reprezentarea parlamentară a minorităților naționale*

■ Nr. 6

Toma Stefánia: *Roma/Gypsies and Education in a Multiethnic Community in Romania*

■ Nr. 7

Marjoke Oosterom: *Raising your Voice: Interaction Processes between Roma and Local Authorities in Rural Romania*

■ Nr. 8

Horváth István: *Elemzések a romániai magyarok kétnyelvűségéről*

■ Nr. 9

Rudolf Gräf: *Palatele țigănești. Arhitectură și cultură*

■ Nr. 10

Tódor Erika Mária: *Analytical aspects of institutional bilingualism. Reperle analitice ale bilingvismului instituțional*

■ Nr. 11

Székely István Gergő: *The representation of national minorities in the local councils – an evaluation of Romanian electoral legislation in light of the results of the 2004 and 2008 local elections. Reprezentarea minorităților naționale la nivel local – O evaluare a legislației electorale românești pe baza rezultatelor alegerilor locale din 2004 și 2008*

■ Nr. 12

Kiss Tamás – Barna Gergő – Sólyom Zsuzsa: *Erdélyi magyar fiatalok 2008. Közvélemény-kutatás az erdélyi magyar fiatalok társadalmi helyzetéről és elvárásairól. Összehasonlító gyorsjelentés. Tinerii maghiari din Transilvania 2008. Ancheta sociologică despre starea socială și așteptările tinerilor maghiari din Transilvania. Dimensiuni comparative*

■ Nr. 13

Yaron Matras: *Viitorul limbii Romani: către o politică a pluralismului lingvistic*

■ Nr. 14

Sorin Gog: *Cemeteries and dying in a multi-religious and multi-ethnic village of the Danube Delta*

■ Nr. 15

Irina Culic: *Dual Citizenship Policies in Central and Eastern Europe*

Nr. 16

Mohácsék Magdolna: *Analiza finanțării alocate organizațiilor minorităților naționale*

■ Nr. 17

Gidó Attila: *On Transylvanian Jews. An Outline of a Common History*

■ Nr. 18

Kozák Gyula: *Muslims in Romania: Integration Models, Categorization and Social Distance*

■ Nr. 19

Iulia Hossu: *Strategii de supraviețuire într-o comunitate de romi. Studiu de caz. Comunitatea „Digu-lui”, Orăștie, județul Hunedoara*

■ Nr. 20

Székely István Gergő: *Reprezentarea politică a minorităților naționale în România. The political representation of national minorities in Romania*

■ Nr. 21

Peti Lehel: *Câteva elemente ale schimbării perspectivei religioase: secularizarea, transnaționalismul și adoptarea sectelor în satele de ceangăi din Moldova. Transnational Ways of Life, Secularization and Sects. Interpreting Novel Religious Phenomena of the Moldavian Csángó Villages*

■ Nr. 22

Sergiu Constantin: *Tirolul de Sud – un model de autonomie și conviețuire?*

■ Nr. 23

Jakab Albert Zsolt: *Organizarea memoriei colective în Cluj-Napoca după 1989*

The Organization of Collective Memory by Romanians and Hungarians in Cluj-Napoca after 1989

■ Nr. 24

Peti Lehel: *Apariția Fecioarei Maria de la Seuca – în contextul interferențelor religioase și etnice*

The Marian Apparition from Seuca/Szőkefalva in the Context of Religious and Ethnical Interferences

■ Nr.25

Könczei Csongor: *De la Kodoba la Codoba. Despre schimbarea identității etnice secundare într-o familie de muzicanți romi dintr-un sat din Câmpia Transilvaniei*

Hogyan letta Kodobákból Codoba? „Másodlagos” identitásváltások egy mezőségi cigánymuzsikus családnál

■ Nr. 26

Marius Lazăr: *Semantică socială și etnicitate. O tipologie a modurilor identitare discursive în România*

■ Nr. 27

Horváth István (coord.) – Veress Ilka – Vitos Katalin: *Közigazgatási nyelvhasználat Hargita megyében az önkormányzati és a központi kormányzat megyeszintű intézményeiben*

Utilizarea limbii maghiare în administrația publică locală și în instituțiile deconcentrate din județul Harghita

■ Nr. 28

Sarău Gheorghe: *Bibliografie selectivă privind rromii (1990 - 2009)*

■ Nr. 29

Livia Popescu, Cristina Raț, Adina Rebeleanu: *„Nu se face discriminare!”...doar accesul este inegal. Dificultăți în utilizarea serviciilor de sănătate de către populația romă din România/ „No discrimination!” Just unequal access...Barriers in the use of health-care services among the Romanian Roma*

■ Nr.30

Kiss Tamás – Veress Ilka: *Minorități din România: dinamici demografice și identitare*

■ Nr.31

Sólyom Zsuzsa: *Ancheta sociologică – Coeziune socială și climat interetnic în România, octombrie – noiembrie 2008*

■ Nr. 32

Könczei Csongor: *Művészeti szakoktatás avagy műkedvelő hagyományörzés? Helyzetkép a romániai magyar iskolai néptáncoktatásról*

■ Nr. 33

Veress Ilka: *Strategiile de reproducere culturală ale minorității armenice din România*

■ Nr. 34

Kiss Dénes: *Sistemul instituțional al minorităților etnice din România*

■ Nr. 35

Gidó Attila – Sólyom Zsuzsa: *Kolozsvár, Nagykároly és Nagyvárad zsidó túlélői. A Zsidó Világkongresszus 1946-os észak-erdélyi felmérése*
The surviving Jewish inhabitants of Cluj, Carei and Oradea. The survey of the World Jewish Congress in 1946

■ Nr. 36

Marin Timeea Elena: *„We are Gypsies, not Roma”. Ethnic Identity Constructions and Ethnic Stereotypes – an example from a Gypsy Community in Central Romania*

■ Nr. 37

Kiss Dénes: *Romániai magyar nonprofit szervezetek – 2009 - 2010. A szervezetek adatbázisának bemutatása és a nonprofit szektor szociológiai elemzése*

